

ДО 10-ЛІТТЯ ВІДДІЛУ КОМПАРАТИВІСТИКИ

В Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в рамках роботи літературно-критичного клубу “Академічні бесіди” відбулося чергове зібрання, приурочене до 10-ліття створення відділу компаративістики, що його від початку й донині очолює доктор філологічних наук, академік НАН України Дмитро Сергійович Наливайко.

На засіданні презентувалося найновіше видання відділу: **“Літературна компаративістика. – Вип. IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми” (Ч. I, II. – К.: ВД “Стилос”, 2011)**. Четвертий випуск збірника “Літературна компаративістика” присвячено проблемам імагології – міждисциплінарної галузі гуманітарних наук, яка вивчає сприйняття літературою інших народів і культур, уявлення про чужий національний характер тощо. Використовуючи досягнення сучасної антропології, герменевтики, психології, соціології, автори статей аналізують специфіку створення літературних етнообразів різних народів. Формулюються нові концепти й поняття досліджуваної проблеми, запропоновано інтердисциплінарний погляд при вивченні Іншого в літературознавстві. Досліджуються імагологічні аспекти різних явищ української й зарубіжних літератур – творчості В. Винниченка, М. Куліша, В. Стуса, М. Цветасвої, Г. Джеймса, А. Мельничука, європейських романтиків, українського соцреалізму тощо.

Модератор засідання **Галина Сиваченко**, зокрема, репрезентувала двотомовик “Літературна компаративістика: Імагологічний аспект...”, а також ознайомила всіх учасників зібрання з іншими виданнями відділу: “Літературна компаративістика” (Випуски I, II – 2005; III – 2008; IV – 2011); “Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія” (2006, 2009); “Національні варіанти літературної компаративістики” (колективна монографія; 2009). На засіданні були представлені й індивідуальні монографії та посібники співробітників відділу: І. Арендаренко “По дорозі й назустріч (англійська та українська романтичні поезії: порівняльна типологія і поетика)” (2004); О. Брайка “Проза Володимира Винниченка 1902–1910-х років: Проблеми поетики” (2011); Т. Денисової “Історія американської літератури” (2002, 2012); О. Дубініної “У межах чи поза межами? (Творчість Вільяма Стайрона в контексті художніх пошуків новітньої доби)”; І. Мельниченка “Далека путь моя, та марний поклик... (Творчість Карла Гінка Махи в контексті чеського та європейського романтизму 20-х – 40-х рр. XIX ст.)” (2003); Д. Наливайка “Очима Заходу. Україна в рецепції Західної Європи XI – XVIII ст.” (1998); “Антологія зарубіжної поезії другої половини XIX – XX ст.” (2003); “Теорія літератури й компаративістика” (2005); “Компаративістика й історія літератури” (2007); Т. Рязанцевої “Бранець вічності. Аспекти поетичної творчості Олекси Стефановича” (2007); Т. Свербілової, Н. Малютіної, Л. Скорини “Від модерну до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини XX століття” (2009; один з авторів – Т. Свербілова – співробітник відділу); Т. Свербілової “Такі близькі – такі далекі...: (жанрові моделі української та російської драми від модерну до соцреалізму в аспекті порівняльної поетики)” (2011); Г. Сиваченко “Пророк не своєї Вітчизни. Експатріантський “Метароман” Володимира Винниченка: текст і контекст” (2003); Е. Соловей “Володимир Свідзінський. Твори: У двох томах” (2004); “Сергій Єфремов. Вибране” (2002).

Дмитро Наливайко у своєму слові коротко схарактеризував основні напрямки роботи колективу компаративістів Інституту літератури, стисло означив плани, перспективи та, зокрема, зауважив: “Загалом відділ компаративістики з’явився раніше, аніж став відділом як таким. Спершу це був невеликий сектор у відділі зарубіжної літератури, – тоді, в середині 1990-х, нам удалося підготувати й видати книжку “Українська література в системі європейських літератур новітнього часу”. Трохи згодом виникла ідея відокремлення, що її активно підтримала дирекція Інституту,

наукова громадськість. Найголовніше те, що склався колектив, куди ввійшли досвідчені вчені, які й стали опорою в розбудові нашої роботи, – Т. Денисова, Г. Сиваченко, Е. Соловей, молоді дослідники. Ми займалися проблемами української літератури в її контекстуальних зв'язках, співвідношеннях із літературами слов'янськими і європейськими. Водночас перед нами стояло й суто теоретико-методологічне завдання, принципово важливе – закласти підвалини порівняльного літературознавства на сучасному рівні, спираючись на ті теорії, методології, які вже існували за межами не лише України, а й Союзу та залишалися в нас не задіяними, не актуалізованими. Наша компаративістика “почивала” на здобутках літературознавчої галузі багатолітньої давності. Залишалася на рівні 1930-х років: вивчення зв'язків між письменниками, між течіями. Першою ж колективною працею стала антологія “Сучасна літературна компаративістика...”, яку ми підготували спільними зусиллями та не без великих труднощів (це стосувалося відбору, і самостійного перекладу текстів тощо). В усякому разі, це видання знайомило з деякими важливими теоріями, методологіями сучасної світової компаративістики: туди вміщено праці провідних учених: і французьких, і німецьких, і американських. Із цього ми починали. Далі ж наша робота вибудовувалася в такий спосіб: ми обирали ту чи ту течію компаративістської думки та розробляли її. Останньою працею такого типу і стало видання “Імагологія...”. Це та галузь сучасної компаративістики, якій нині приділено дуже велику увагу. Ми запланували ще одну роботу, яка має з'явитися за 5 років. Це дослідження проблеми “Література в системі мистецтв”. Зазначений аспект компаративістичної науки дуже мало розроблявся у нас, а от у світі посилено досліджувався десь із другої половини 1990-х років. Важливий момент: ідеться не просто про висвітлення певних зв'язків між мистецтвами, скажімо: література і сюжети, мотиви в живопису, музиці чи навпаки. Нас цікавить саме проблема знаходження своєрідних іманентних “зрощень”, внутрішніх зв'язків на рівнях мотивів, образів, поетики тощо. Ідеться про перекодування мови, метамови літератури на мову малярства, музики чи архітектури. Нас цікавлять також питання співіснування літератури й інших сфер духовно-творчої діяльності: літератури й філософії, культурології, соціології. Такі напрямки раніше в нас не розроблялись. Ідеться вже не лише про вивчення зв'язків власне літературних, а про дослідження літератури у зв'язках, взаємодії, співвідношеннях із іншими мистецтвами, сферами духовної культури. Проти такого розширення горизонтів компаративістики тривалий час протестували французькі вчені, вони вбачали в цьому руйнування, нівеляцію основ компаративістики. Але вже на межі століть у Франції почалася активна розробка цих проблем – і зараз, можливо, саме їхніх компаративістичних праць маємо найбільше в цій галузі. Ми ж убачаємо нагальну необхідність дослідження аспекту “Література в системі мистецтв”, необхідність вирішувати поставлені завдання, віднаходити для того особливі теоретичні, методологічні засади”.

Людмила Грицик, Валентина Силантьєва, Наталя Висоцька, Іван Мегела, Олесандр Гон, Лариса Мороз, Раїса Мовчан, Наталя Шумило, Людмила Тарнашинська та інші учасники зібрання – представники Бердянського державного педагогічного університету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського національного лінгвістичного університету та інших вишів України – тепло привітали співробітників відділу із десятиріччям від часу заснування, поздоровили Д. Сергійовича Наливайка із присвоєнням йому звання дійсного члена Національної академії наук України, висловили свою вдячність відділу за дослідження співробітників, зокрема праці Дмитра Наливайка, зазначили їх високий науковий рівень, неоціненну роль як для української науки загалом, так і безпосередньо для щоденної практичної діяльності університетів України, для роботи викладачів і студентів, аспірантів та науковців. Доповідачі вказали на перспективність напрямку імагологічних студій, на глибокий підхід до висвітлення цієї проблеми у виданні “Літературна компаративістика: Імагологічний аспект...” тощо.

Людмила Грицик (Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка) відзначила, зокрема, вирішальну роль Дмитра Сергійовича у процесі затвердження спеціальності “компаративістика” у ВАК України, завдяки чому нині маємо численні кафедри компаративістики. Наголосила на тому, що робота співробітників відділу, Д. Наливайка справила вирішальний вплив безпосередньо на все українське порівняльне літературознавство: “Відділ визначає вектори дослідження, якими рухається нинішнє українське порівняльне літературознавство, консолідує провідні сили сучасної української компаративістики. Уся ж бо українська компаративістика вийшла з цього “рукава”.

Валентина Силантьєва (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова), аналізуючи, зокрема, найновіший збірник відділу “Імагологія...”, зазначила: “Теоретизувати в цьому напрямку – одне з найголовніших нині завдань. Зауважте, як просто і прозоро у своїй статті Дмитро Наливайко викладає надзвичайно складний матеріал. Ідеться ж бо не просто про образ “іншого” в нашій літературі, а про кліше, тип, який сприймається як кліше. Наприклад: у *Москві бігають досі ведмеді*, або ж: *окрім шароварів, у Києві нічого не носять...* Дуже складно розробити цей напрямок в іміджології: визначити, де саме імідж, а де лише образ, адже це такі різні дефініції. Коли ми говоримо про типологізацію явищ у літературі за принципом: образ, мотив, сюжетний складник, то тут потрібно розділяти такі поняття, як просто образ у системі літератури, соціології, культурології, та образ,

який став справді дуже впізнаваним. Наприклад: якою мірою різняться від “оригіналу” американська кіноверсія “Війни та миру”? Це руйнування чи використання якихось штампів, уявлень американців про те, що таке росіянин, якими є його патріотичні почуття, загалом життя?”.

Іван Мегела (Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка), мовлячи про компаративістику загалом, зокрема про її витoki в українській науці, згадав 5-томне видання “Українська література в загальнослов’янському та світовому літературному контексті”: “Так, це був, безумовно, інший рівень. На той час, можливо, лише так і можна було писати, але традиція компаративістична ще відтоді пішла саме з Інституту літератури. Нинішні видання відділу, можна сказати, не просто конкурентноздатні, такого якісного наукового продукту сьогодні дуже потребує українська наука”.

Олександр Гон (Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка) та **Ірина Пупур** від молодшого покоління учених висловили вдячність “школі” Дмитра Наливайка – за потужну підтримку, високий рівень літературознавчої науки.

Свою підтримку діяльності відділу компаративістики висловили також співробітники інших відділів Інституту літератури.

Зокрема, **Лариса Мороз** зазначила: “Кіно та література входили до кола моїх наукових зацікавлень упродовж усього життя. На превеликий жаль, мені свого часу доводилося обирати між одним та другим... Нині ж молоді науковці мають вільну можливість для подібних компаративних досліджень. Видання “Імагологія...” збагатило мене, посилило в розумінні цікавих для мене проблем. Я із захопленням ознайомилася з аналізом творчості як О. Стефановича, так і А. Мельничука в цьому збірнику – такі праці посилюють наші очікування як науковців і як читачів. Можу сказати, що під таким кутом зору дослідження літератури відкриває безмежні глибини”.

Співробітники відділу української літератури ХХ століття наголосили на значенні компаративних досліджень для розвитку не лише порівняльного літературознавства України, а й загалом усіх сфер філологічної науки, сучасної культури. **Райса Мовчан**, зокрема, зауважила: “Двері відділу компаративістики широко відкриті для всіх науковців – не лише компаративістів. Це виявляється в усьому. Кожен може вмщувати свої публікації в їхніх збірниках, долучатися до участі в конференціях та симпозіумах тощо. Бачимо ж бо у виданні “Літературна компаративістика: Імагологічний аспект...” автуру з усіх куточків України, закордонних учених. Відділ компаративістики, що його утворюють потужні науковці, постійно розвивається, шукає нових напрямків, співзвучних світовим тенденціям. Можна назвати його своєрідним об’єднаним відділом, адже елементи компаративістики активно використовують науковці всіх інших відділів Інституту літератури. Без компаративістських зіставлень нині просто годі уявити написання нової академічної “Історії української літератури”, кандидатських та докторських робіт. Дослідження компаративістів загалом завжди корисні й актуальні для кожного вченого незалежно від його наукових зацікавлень”. **Наталія Шумило**, мовлячи про витoki компаративної науки в Україні, указала на вплив, який свого часу справило на українське літературознавство дослідження О. Білецького “Українська література в світовому контексті” (“Літературна Україна”, 1946). Аналізуючи поняття *іманентності*, *ідентичності*, те, як вони інтерпретовані у збірнику “Імагологія...”, зосібна, зазначила: “Для україністики – кола моїх зацікавлень – іманентний розвиток літератури – це не лише внутрішні закономірності. Трансформація запозиченого – це теж іманентність, своєрідність; це – не тільки етнонаціональне, а й соціоісторичний аспект. Цікаво поглянути на проблему під кутом зору: “Я” як “інший” – українська література як “інший”. І таке розв’язання проблеми залежатиме безпосередньо від інтерпретатора, від історичних обставин. Скажімо, Михайло Рудницький писав про те, що Марко Вовчок могла розвинути як Жорж Санд. Чи, на його думку, велика прикрість полягала в тому, що дослідженню творчості Руданського, його езопівській мові мало приділялося уваги. Рудницький, зокрема, міркує, що наш Шевченко не мав достойного інтерпретатора й тому не посів належного місця в зарубіжній літературі”. **Людмила Тарнашинська** наголосила на великому практичному значенні перекладів, уміщених у збірнику, для роботи не лише компаративістів, а й дослідників усіх напрямків літературознавства. Водночас зауважила широкий діапазон охоплення тієї проблематики, яка вписується в загальну тему видання “Імагологія...”, забезпечує панорамність сприйняття: “Збірник пропонує свою оптику бачення, свої “коди” європейської ідентичності. Це вже не перший збірник відділу: така послідовність задає теоретичний і практичний вектор досліджень, виводить на розв’язання проблеми синтезу мистецтв, цим самим усталює традицію та формує системність роботи, що дуже важливо для розвитку наукового колективу. Цей же збірник, основні його статті формують поняття та головні відчуття ідентичності у проекції на “іншого”.

Тамара Денисова наголосила: “Ми можемо говорити про порівняльне літературознавство “доісторичне”, доннаукове. Але наш високий рівень узагальнення можливий тому, що до нас дослідники назбирали дуже багато фактажу з різних літератур. І добрим словом потрібно згадати імена попередників, співробітників нашого Інституту – д. філол. н. Валерії Павлівни Ведіної, академіка Григорія Давидовича Вервеса. Не був компаративістом Михайло Трохимович Яценко, але хто вписав “Енеїду” в європейський контекст? Хто досліджував твори Руданського на вищому рівні

проблемної компаративістики – теорії з багатьма літературними площинами?.. – Микола Сиваченко. Минуле потрібно поцінувати реально, критично, але не відкидати. Хочу обов'язково сказати і про важливу роль молодшого покоління в нашій роботі. Переклади у виданнях – це робота молодих аспірантів, докторантів – праця копітка, важка, відповідальна. Олександр Брайко, Володимир Баняс, Олександр Гон, Олена Дубініна, Ігор Мельниченко, Тетяна Михед, Ірина Олійник, Ірина Пупурс, Тетяна Рязанцева, Тетяна Свєрбілова, Ганна Стембковська, Юлія Ткачук, Наталя Шпильова, Богдан Янковий та інші роблять багато для розвитку нашого відділу”.

Підготувала Олена Поліщук

Отримано 19 вересня 2012 р.

м. Київ

VI ОЛОМОУЦЬКИЙ СИМПОЗИУМ УКРАЇНІСТІВ

Україністика в Університеті ім. Палацького в Оломоуці – одна з наймолодших у Чехії. Її заснування пов'язане з приїздом туди 1992 р. з Києва проф. *Йозефа Андерша*, потомка чеських переселенців до колишньої Одеської губернії. В Оломоуці при кафедрі славистики він заснував секцію україністики, яка від самого початку дає про себе знати не лише на педагогічній, а й на науково-дослідній ділянці. Від 2002 р. секція україністики раз на два роки влаштовує триденну міжнародну наукову конференцію під назвою “Оломоуцький симпозиум україністів Центральної та Східної Європи” (далі – ОСУ). Від інших конференцій подібного характеру ОСУ відрізняється тим, що доповіді учасників завжди публікуються ще до початку конференції. Це відкриває більше простору для дискусій безпосередньо на симпозиумі. Майже після кожної доповіді у збірнику подано електронну адресу її автора, що дозволяє читачам вступати з ним у безпосередній контакт.

На шостому Оломоуцькому симпозиумі на тему “Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури”, що відбувся 23-25 серпня 2012 р. під егідою Міжнародної асоціації україністів та Чеської асоціації україністів, було презентовано 85 доповідей, з яких 82 опубліковано в 102-му томі видання “*Philologica – Universitatis Palackianae Olomucensis*” (Оломоуц, 2012. – 344 с.). Усі статті збірника написані українською мовою з резюме англійською.

П'ять доповідей було зачитано на пленарному засіданні. Ініціатор та голова оргкомітету ОСУ *Й. Андерш* говорив про особливості типології слов'янського речення. Член редколегії збірника *А. Загнітко* (Донецьк) у своїй доповіді висвітлив теоретичні й функційні аспекти типологічних виявів числової категорійності. *М. Мозер* (Відень) навів нові факти про мовну боротьбу між москвофілами та народовцями в Галичині в міжвоєнному періоді, яка закінчилася „перемогою українщини”. *А. Архангельська* (Оломоуц) розглянула термін “*політична коректність*”, запозичений з англійської мови, його застосування у слов'янських мовах, головню в мові українській. Автор цих рядків розповів про долю чотирьох членів роду Панькевичів, похованих на Оломоуцькому цвинтарі: мовознавця Івана Панькевича, його дружини Софії з роду Карановичів, дочки Марти Дольницької та зятя Іларіона Дольницького.

Усі інші доповіді прозвучали на трьох секціях: мовознавчій (28 доповідей), літературознавчій (19) та культурологічній (35).

На мовознавчій секції значне зацікавлення викликала доповідь *У. Холод* (Оломоуц) про семантичну школу модальності та комунікативну стратегію. *В. Ачілова* (Сімферополь) розглянула особливості складного речення у віршах Василя Симоненка, *Г. Прісовська* (Одеса) – дієслівні колоративи у творчості Олександра Олеся, *Н. Кобченко* (Москва) – особливості структури українських прислів'їв та приказок. Цікавою була доповідь *Л. Сапожнікової* (Харків) про аномалії реклами на сучасному українському ринку. *Н. Яценко* (Київ) розглянула українське термінознавство ХХІ ст., а *І. Кочан* (Львів) – специфіку інтернаціональних термінів у сучасній українській мові.

У літературознавчій секції більшість доповідей було присвячено окремим аспектам творчості українських письменників ХХ ст.: Євгена Маланюка (*Г. Мельник* з Одеси та *О. Семенець* з Кіровограда), Івана Багряного (*Р. Пикалюк* з Кіровограда), Наталени Королеви (*К. Усачова* з Києва), Івана Чендея (*М. Васьків* з Кам'янець-Подільського), Василя Стуса (*Г. Колодкевич* та *Я. Ходаківська* з Києва), Ліни Костенко (*Н. Слободян* з Дніпропетровська) та ін. *В. Кравченко* (Запоріжжя) порівняла образ-символ дівчини в баладі Т. Г. Шевченка та К. Ербена, а *Є. Гончарук* (Київ) розглянула концепції раю та пекла в українській бароковій поезії.

Найбільше доповідей прозвучало на секції “Проблеми культури”, яку відкрило повідомлення *Р. Мерзової* (Оломоуц) про чесько-українські культурні відносини до 1948 р., висвітлені в основному